
Profil nasilnika: rani znaci za detekciju

Željko Đ. Bjelajac

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu

Informacije o članku*

Review Article • UDK: 37.06:343.22

Volume: 19 Broj: 2, stranice: 37–54.

Primljeno: 6. maj 2022 • Prihvaćeno: 1. jun 2022.

<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2022.19.2p.37b>

Podaci o autoru

Željko Đ. Bjelajac <https://orcid.org/0000-0003-4953-8779>

Ne postoji konflikt interesa u pogledu izrade ovog teksta.

Korespondencija sa autorom: Željko Bjelajac, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Geri Karolja 1, 21107, Novi Sad, Srbija.

Email: zdjbjelajac@gmail.com

* Cite (APA):

Bjelajac, Ž. Đ. (2022). Profil nasilnika: rani znaci za detekciju [Abuser Profile: Early Signs of Detection]. *Kultura polisa*, 19(2), 37–54. <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2022.19.2p.37b>

Sažetak

Nasilje je kompleksan društveni fenomen koji uključuje širok spektar pojava oblika. Ovaj fenomen, svakodnevno utiče na živote miliona ljudi širom planete i prouzrokuje narušavanja njihovog fizičkog i psihičkog zdravlja, a njegove najteže forme neretko dovode do gubitka ljudskih života. Ovaj rad imao je za cilj da ukaže na važnost profilisanja nasilnika u kontekstu ranih znakova za detekciju asocijalnih ponašanja i preventivnog delovanja još u adolescentskoj dobi. To je zapravo novi način reakcije da se nasilje učini vidljivim, pre nego što se desi i da se ospore zastareli pristupi interventnih programa nakon njegove manifestacije. Primenjene su metode: kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja, komparativne analize (reakcija na nasilje) i deskriptivne i analitičke statistike. Sadržaj je osmišljen da se bolje razume uticaj hronične izloženosti, posebno dece i žena nasilju u društvenom okruženju. Sveobuhvatni cilj je da se identifikuju fleksibilni faktori rizika, a ujedno i zaštitni faktori, koji mogu biti planirani u preventivnim i interventnim strategijama, u težnji ka delotvornom odgovoru zajednice.

Ključne reči: nasilje, profilisanje, karakteristike nasilnika, detekcija nasilnika

Profil nasilnika: rani znaci za detekciju

Uprkos svestranom civilizacijskom razvoju, evidentno je da ne postoji teritorija koja je u potpunosti izolovana od nasilja. Ono je globalni fenomen – jedan od vodećih uzroka smrti širom sveta. Treba pojasniti da se nasilne smrti ne mogu uopšteno pripisivati ratnim nedaćama. Naime, više od 80% takvih smrti dešava se izvan oružanih sukoba. Nasilje postaje sve više interpersonalno i uzrokovano kriminalnim aktivnostima. Kao takvo postaje sve više nepremostivi društveni izazov koji stavlja veliki balast na zdravstvene i pravosudne sisteme, službe socijalne zaštite i naposletku na ekonomiju zajednica. Dakle, destruktivni efekti nasilja nisu samo pogubni za izložene pojedince ili grupe, već i za državu i za prosperitet društva u celini.

Za tako kompleksan fenomen teško je dati jasnu definiciju koja bi mogla da zadovolji apsolutne standarde. Zato ga ljudi u različitim kontekstima često različito tumače, u zavisnosti od države, kulture, odnosno uvreženog sistema verovanja. Ipak, iako nije uspostavljena jedinstvena definicija nasilja, kao merodavna najčešće se uzima ona koju je formulisala i predložila Svetska zdravstvena organizacija (SZO), 2002. godine. Ona je od tada postala radni termin za mnoge međunarodne organizacije koje rade na tom polju. U njoj se navodi, da je nasilje: „Namerna upotreba fizičke sile ili moći, zaprećena ili stvarna, protiv neke osobe, trećeg lica ili protiv grupe ili zajednice, koja rezultuje povredom, smrću, psihološkom štetom, poremećajem u razvoju ili deprivacijom – ili ima visoku verovatnoću da će do toga dovesti.”

Pogrešna je pretpostavka da nasilje treba tretirati i na njega reagovati kao na neminovan deo ljudskog bivstvovanja, koga prate različiti oblici asocijalnih ponašanja. Najšire posmatrano, to su ona odstupanja u ponašanju koja označavaju neprihvatanje ili suprotstavljanje proklamovanim ili običajnim normama zajednice, bez obzira na formu, sadržaj ili posledice. Argumentacije se menjaju, koncept se širi, a sve veći naglasak se stavlja na prevenciju nasilnog ponašanja i posledica koje prizilaze. Da bi napori na prevenciji bili delotvorni, nužno je unaprediti naše sagledavanje ovog složenog fenomena, uz

uravnoteženje moralnih kodeksa koji se mogu uveliko razlikovati širom sveta. Naime, preko nultog stepena tolerancije u pogledu bilo kog oblika nasilja potrebno je postići neki oblik „globalnog sporazuma“, sa fokusom na visoko prihvatljive ciljeve koji naglašavaju zajedničke vrednosti, kako bi se ljudski život i dostojanstvo stavili iznad svega i efikasno zaštitili.

Prevenција, u užem značenju, jeste predupređivanje, sprečavanje, a u širem značenju, ona je sprečavanje neke bolesti ili poremećenog ponašanja ili pojave koja ostavlja posledice po neke osobe, grupe ili društvo. Prevenција nasilja, a i kriminala u celini, se sprovodi kroz tri nivoa: primarni, sekundarni i tercijarni. Primarni nivo, ima za cilj smanjenje svih prepoznatih faktora na nivou porodice, zajednice, institucija koji doprinose razvoju inkriminiranih ponašanja, a sprovodi se kroz obrazovni i informativni sistem, kulturne institucije, pomoć i rad sa porodicama, institucijama socijalne zaštite, nevladinim sektorom, posebno organizacijama mladih. Sekundarni nivo se sprovodi kroz konkretne programe iz pojedinih oblasti usmerene na pojave, grupe i pojedince koji su pod većim rizikom za razvoj kriminalnog delovanja. Tercijarni nivo je usmeren na delovanje u situacijama kada se kriminal već pojavio, kao i na sprečavanje povratništva i vršenja teških krivičnih dela.

Istraživanja ukazuju da se tokom predškolskog uzrasta, neka deca pretvaraju u nasilnike, dok druga ne počinju da maltretiraju sve do tinejdžerskih godina. Nesporno je, da i odrasli ljudi razvijaju takve sklonosti u bilo kom periodu svoga života. Okidači mogu biti raznoliki, poput nezdravog detinjstva i odrastanja u disfunkcionalnoj porodici, izlaganja bolestima zavisnosti: alkoholizam, narkomanija, patološko kockanje... Stoga, porodični milje i škola imaju primarnu ulogu u obuzdavanju endogenih faktora koji u fazama adolescencije, posebno važnom životnom razdoblju, produkuju specifične krize. Rani znaci za detekciju nasilnika su od krucijalnog značaja za aktivnosti primarne prevencije nasilništva. Zapravo, učenje o prepoznavanju profila nasilnika, o njihovim zajedničkim karakteristikama, može/mora biti adekvatan odgovor na multiplicirano prisustvo nasilnika u zajednici. Edukacijom vaspitača, učitelja, nastavnika, socijalnih radnika, policajaca, a u prvom redu i roditelja, o nekim ranim znacima upozorenja o

nasilničkim sklonostima dece, ne skreće se samo pažnja na problem, već se on može proaktivno sprečiti u korenu.

Kako steći veštine za profilisanje nasilnika

U poslednje vreme sve češće se susrećemo sa terminom profiler kao zanimanjem, koje je slikovito opisano u pojedinim američkim kriminalističkim serijama i/ili posebno u, po mnogo čemu vrlo specifičnim i realističnim, nordijskim kriminalističkim serijama. U njima se umni kriminalistički istražitelji bave pokazateljima čovekovih duševnih i karakternih osobina, pokušavajući da razlikuju laži od istine, što je njihova ključna misija.

Značenje reči „profiler“ ima engleske korene. Profil reči iz kojeg se koncept pojavio, preveden je kao „psihološki profil“. U početku, ovi stručnjaci su bili korisni samo u forenzičkoj nauci, gde je poznata metoda rešavanja zločina kroz stvaranje psihološkog portreta. Umeće profileru bila je činjenica da je portret zločinaca koji su stvorili, apsolutno identičan njegovom stvarnom izgledu. Profiler je osoba koja poznaje neke psihološke metode, zahvaljujući kojima uspeva predvideti ponašanje osobe u raznim situacijama. Na temelju naizgled elementarnih stvari, poput karakteristika spoljnog izgleda, verbalnog i neverbalnog ponašanja, profiler uobličuje interlokutor „iznutra“. Veština prepoznavanja najmanjih pojedinosti u ponašanju druge osobe zahteva od profileru znatna znanja i stručne veštine. Potrebno je jasno razumeti na šta tačno treba obratiti pažnju i šta se može potisnuti u pozadinu (Profiler, n.d.). Profil savremenog kriminalističkog istražitelja, što je veoma važno, korespondira sa istražiteljima u stvarnom životu (Bjelajac & Filipović, 2022a). Zapravo, vešti kriminalistički profileri su živi analogni detektori laži. Oni, kao deo timova za sprovođenje zakona, koriste svoje znanje, intuiciju i iskustvo, kako bi rekonstruisali zločin od početka do kraja i stvorili psihološke profile potencijalnih osumnjičenih. Kroz analizu ponašanja i fizičkih dokaza koji okružuju zločin, oni dolaze do informacija koje ih upućuju na najrealniji scenario. Tako agencije za sprovođenje zakona znatno sužavaju pretragu i

usmeravaju napore isključivo prema onim licima koja ispunjavaju uslove za signalizirane kriterijume.

Najvažnija stvar koju treba znati o profilisanju je da, samo po sebi, nema ništa loše u tome. Generalno, profilisanje nije protivzakonito. Nije neprikladno. To je zapravo nešto što svi mi radimo svaki dan. Ako ste u braku ili izlazite sa nekim, profilisali ste tu osobu i pre nego što ste se povezali sa njom. Ako ste dobili psa iz humanog društva ili skloništa za životinje, čak ste profilisali i tog psa. Imali ste ideju o psu kojeg ste želeli kada ste ušli tamo. Zatim ste pogledali pse ispred sebe, proučavali njihove karakteristike i pokušali da vidite da li se neke karakteristike poklapaju sa karakteristikama za koje mislite da vam se dopadaju. To je profilisanje. Svakodnevno svi profilisemo, pa tako i policajci. Službenici za sprovođenje zakona žive od profilisanja. Ako uživate u gledanju BBC-jevog Sherlocka ili CBS-ovog Criminal Minds-a, onda uživate u emisiji u kojoj se centralna radnja tiče ljudi koji zarađuju za život, koji gledaju karakteristike, grupišu karakteristike i sugerišu da je veća verovatnoća da će osoba A nego osoba B delovati određeno na osnovu određenih karakteristika koje su im zajedničke sa čitavom gomilom drugih ljudi koje imaju te karakteristike i za koje se zna da su počinili te radnje (Weaver, n.d.). Kako je moguća široka primena ove specijalnosti, bilo bi celishodno da vaspitači, učitelji, nastavnici, pedijatri, pedagozi, socijalni radnici, policajci i svi drugi koji rade sa decom nauče osnovne veštine o ranim znacima detekcije nasilnika. Nepotrebno je očekivati da isti budu u ravni sa osobama kojima su zanimanja usko vezana za profilisanje: psihijatar, psiholog, kriminalistički istražitelj, poligrafski ispitivač. Profiler, pored toga što bi trebao imati više ili nepotpuno visoko obrazovanje, mora posedovati određene lične kvalitete, poput empatije, iskrenosti, otpornosti na stres i emocionalne stabilnosti, upornosti, brižnosti, spremnosti da pomogne drugima, itd. Edukacija/trening u datom kontekstu nije previše zahtevna, traje relativno kratko (obično tri kursa po sedam dana). Istovremeno, korist za porodicu, školu, zajednicu je nemerljiva. Naime, nije dovoljno prepoznati nasilnika i ostaviti ga u tom stanju, već ga

je potrebno uputiti na poseban tretman. Ukoliko se isti sprovodi u punom kapacitetu, što uključuje njegovo porodično okruženje, postoje veliki izgledi da agresivnost ne preraste u „hronično” ponašanje.

Uočiti nasilnika u učionici nije tako lako kao što zvuči. U stvari, u školi postoji više od jedne vrste nasilnika. Nasilnici dolaze u svim oblicima, veličinama i tipovima ličnosti. Neki nasilnici su popularni i voljeni, dok su drugi usamljenici sa samo nekoliko prijatelja. Ponekad deca pribegavaju maltretiranju kako bi izbegla da i sami postanu meta. Ovi nasilnici se obično nazivaju žrtvama nasilnika, jer su u prošlosti bili žrtve. Kao rezultat toga, oni ili traže osvetu ili koriste komponente maltretiranja kao alata za samoodržanje. Ipak, bez obzira na to koji tip osobe vrši nasilje, postoje neki znaci koji vam mogu pomoći da utvrdite da li je dete nasilnik ili ne. Poznavanje ovih informacija je korisno za nastavnike koji žele da identifikuju nasilnike u svojim učionicama (Gordon, 2020). U tom pravcu veoma je važno prepoznati kojoj vrsti nasilnika određena osoba pripada. Adekvatni odgovori i protivreke za blagovremenu i delotvornu intervenciju zavise od toga da li su u pitanju relacijski nasilnici, serijski nasilnici, ravnodušni nasilnici, žrtve nasilnika, grupni nasilnici, ili agresivni nasilnici. Ključne reči koje treba apostrofirati odnose se na edukaciju, detekciju, intervenciju i prevenciju koja se odnosi na zaustavljanje nasilja i sprečavanje njegovog pojavljivanja u budućnosti. Iako je u prethodnim rečenicama dat poseban naglasak na rane znakove za detekciju nasilnika i njihove probleme u ponašanju u pubertetskoj i adolescentnoj dobi, ovde se ne može prenebregnuti asocijalnost nasilnika u odrasloj dobi, to jest ispoljavanje nedostatka empatije i brige o drugima što prerasta u ozbiljan patološki poremećaj.

Inače, sam koncept profilisanja vremenom se proširio u domenu poslovnog profilisanja, kao savremenog modela u poslovnim komunikacijama (banke, revizijski postupci, osiguravajuća društva). Danas imamo raširenu pojavu profilisanja osoblja kompanija, njihovih nezdravih navika i eventualnog uticaja na kredibilitet kompanije i zaposlenih. Posebno je karakteristično profilisanje hotelskih gostiju u smislu prevencije i izbegavanja problema različite

vrste. Po mnogo čemu je specifično i profilisanje u saobraćaju, kao načinu da se identifikuju osobe sa antisocijalnim ponašanjima koje mogu biti agresivne i naoružane i predstavljati opasnost za javni prevoz.

Zajednički obrasci ponašanja nasilnika

Teško je imati jasnu odrednicu zašto se neka deca preobrazu u nasilnike, a druga ne. Određene osobe se transformišu u nasilnike u različitim periodima svoga života. Kao što je navedeno, neka deca pretvaraju se u nasilnike još u predškolskom uzrastu. Druga deca pokazuju znake nasilništva u periodima adolescentskih kriza, posebno ranjivom dobu u odrastanju. Edukacija osoblja koje radi sa decom, a prevashodno roditelja, o ranim znacima za detekciju nasilnika, može biti od pomoći da se prepoznaju deca koja su u opasnosti da se pretvore u nasilnike.

Dok jedan nasilnik tinejdžer može prvenstveno da napada ljude na mreži, drugi mogu da maltretiraju svoje vršnjake u školi (Poon, 2016). Uprkos bilo kojoj metodi koju koriste da muče svoje mete, istraživanja pokazuju da većina nasilnika tinejdžera deli ove karakteristike i pokazuje ovo ponašanje (Shetgiri, 2013):

- impulsivnost;
- problemi upravljanja besom;
- sklonost frustraciji i osećaju nervoze;
- nedostatak empatije (izostanak saosećajnosti sa potrebama ili željama drugih);
- okrivljuje žrtve govoreći stvari poput: „Da taj štreber ne izgleda tako glupo, ne bih morao da ga udarim“;
- poteškoće u poštovanju pravila;
- slabo poštovanje autoriteta;
- gleda na nasilje na pozitivan način (kao što je oblik zabave ili dobar način da se zadovolje potrebe);
- fizički jači od druge dece (često kod dečaka koji maltretiraju);
- smatra se popularnim (često kod devojaka koje maltretiraju).

U suštini nasilnička narav može proizići iz problema sa mentalnim zdravljem, poput anksioznosti i drugih različitih obrazaca ponašanja koji postaju klinički značajni ako su učestali, trajni ili loše utiču na adaptaciju. Ozbiljne poteškoće u ponašanju se mogu svrstati u duševne poremećaje, kao što su poremećaj s protivljenjem i prkosom ili poremećaj vladanja. Zapravo, mnoštvo različitih faktora utiče na nasilničku narav. Ključni su faktori porodičnog rizika za nasilništvo, koji uključuju:

- nedostatak roditeljske topline i uključenosti;
- preterano dopušteno roditeljstvo (bez i/ili sa malo ograničenja);
- nedostatak roditeljskog nadzora;
- oštra, fizička disciplina (telesno kažnjavanje);
- haotične i konfliktne situacije u porodičnom miljeu.

Horvat (2021) u svom autorskom tekstu „Bullying odraslih: Kako postupati s nasilnikom u svetu odraslih?“, s pravom navodi da kada se diskutuje o nasilju, većina nas prvo pomisli na decu školskog uzrasta ili adolescente kao žrtve vršnjaka iz razreda. Ipak, problem je prilično širi i složeniji, jer sa starenjem nasilje ne prestaje:

Mnoge odrasle osobe su meta zastrašivanja, zadirkivanja i kritikovanja. Odrasli nasilnici su posvuda. Dolaze u obliku takmičarski nastrojenih roditelja prijatelja naše dece, stranaca na ulici, nasilnih romantičnih partnera, nezadovoljnih kolega s posla, šefova, svadljivih komšija, prodavača pod visokim pritiskom... Mogli biste zaboraviti na ta iskustva i pripisati ih razlikama u karakternim crtama ličnosti, neko možda ima loš dan ili je malo oštrije naravi. Istraživanja pokazuju da je 31% ljudi priznalo kako je doživelo „negativno ponašanje s namerom nanošenja štete ili zastrašivanja“, dok je 43% njih reklo da se ponašanje pojačalo u poslednjih godinu dana. Postoje razni upozoravajući znakovi, objašnjava

nam vlasnica Psihološkog savetovališta dr. Ana Kandare Šoljaga. Uobičajeni su znakovi da osoba ima „kratak fitilj”. Svakodnevno je nervozna i lako se razbesni. Osim toga, sklona je pretiti fizičkim obračunom, verovatno je i sklona alkoholu ili drogama te ulazi u opasne ili riskantne situacije (npr. prebrza vožnja). Treba se svakako čuvati i osoba koje imaju istoriju agresivnog ponašanja, često uključivši i ono prema životinjama, koje nose oružje i fascinirane su oružjem, druže se s agresivnom grupom, a moguće je i da su sami bili žrtve nasilja (Horvat, 2021). Nasilje ima mnogo nivoa i manifestacija, ali bez obzira koliko suptilno ili pasivno-agresivno ili otvoreno i intenzivno može biti, može imati štetan uticaj na samopoštovanje. Nasilje uključuje radnje poput pretnji, širenja glasina, fizičkog ili verbalnog napada na nekoga i namernog isključivanja nekoga iz grupe. Takođe, može imati oblike agresivnog fizičkog kontakta, govora, pisanog teksta i podmuklih, suptilnih radnji. Nasilno ponašanje kod odraslih često odražava ono nasilje iz detinjstva, jer metodički cilja nekoga s namerom da ga zastraši, potkopa i/ili ponizi (Horvat, 2021).

Nasilničko ponašanje, ako se ne „leči” u detinjstvu, postaje hronično u odrasloj dobi. Krug nasilja se nastavlja, a takvi pojedinci naučeni su da rešavaju sopstvene sukobe na nasilan način. Pri tom, problemi u ponašanju, psihički i fizički, upotreba alkohola i supstanci, delikventna dela i kriminalne produkuju samo individualne posledice, već društvo u celini plaća veliku cenu. Ciklus nasilja se po običaju nastavlja kroz buduće generacije. U tom lavirintu nasilnici se neretko pretvaraju u ubice.

Većina eminentnih naučnika se priklanja stanovištu da je odlučujući

faktor koji utiče na to da neka osoba postane ubica, zapravo, psihološka trauma sa pozadinom nasilja iz detinjstva. Dovoljno serijskih ubica, uopšteno rečeno, ima istoriju podmetanja požara, mučenja malih životinja, zanemarivanja ili zlostavljanja u destruktivnim porodicama. Neke od zajedničkih crta odnose se na (Bjelajac & Filipović, 2022b):

- emocionalnu manipulaciju - mnoge serijske ubice su površno šarmantne, pokušavaju da pokažu dovoljno razumevanja za ljudske emocije kako bi se približili potencijalnim žrtvama;

- fantazije - odrastaju maštajući o ubijanju;

- asocijalnost - ispoljavaju nedostatak brige o drugima toliko ozbiljan da je patološki;

- lošu kontrolu impulsa - mnogi se sećaju kako su serijske ubice u svojim životima imale snažne eksplozije besa;

- istoriju zlostavljanja - nisu svi preživeli zlostavljanje serijskog ubice, ali mnoge serijske ubice su preživele zlostavljanje;

- voajerizam - ima smisla da su serijske ubice provodile dosta vremena posmatrajući druge iz daleka, verovatno maštajući o ubistvima.

Kada dete pokaže nasilničke sklonosti, problem se mora rešavati direktno. Učestalo kršenje pravila, agresivnost prema ljudima i/ili životinjama, česti izlivi besa, odnosno bilo koje upadljivo ponašanje koje nije primereno uzrastu i odstupa od očekivanog socijalnog ponašanja, signali su za stručnu pomoć. Porodica i škola u tom pravcu imaju značajnu ulogu (Bjelajac & Dragojlović, 2016), koja se između ostalog ogleda u obezbeđivanju pojačanog nadzora uz postavljanje jasnih granica i primenu posledica. Naravno, ne treba zanemariti značaj masovnih medija (Bjelajac, 2015) čija je uloga da kreiraju kulturu mira i nenasilja, odnosno da se uzdržavaju od nasilnih sadržaja.

Diskusija

Nasilje je sveprisutno. Čak i ono „digitalno“ jeste na granici između virtuelnog i stvarnog (Bjelajac & Filipović, 2021). Ni dom više nije čovekovo

sigurno utočište. Nasilje u porodici, zlostavljanje dece, premlaćivanje supružnika i ubistva, nalazi se u vestima širom sveta. U kući, na radnom mestu, u sportu i zabavi suočavamo se sa nasilnom kulturom. Danas i škole više nisu tako sigurna i bezbedna mesta. Sve je više dece nasilnika kojima se „gleda kroz prste“, a takvi pristupi se pravdaju adolescentskom krizom. Zapravo, sa odrastanjem njihova agresivnost i bes se sve više akumuliraju i ne poznaju granice. Ljudi su jednostavno postali otuđeni jedni od drugih, a njihova nerazvijena moralnost često dovodi do čina da povređuju druge i ne osećaju krivicu povodom toga, niti razmišljaju o posledicama svog ponašanja. Uopšteno rečeno, građani su permanentno izloženi različitim oblicima nasilja. Mnogi to prihvataju normalno, kao prateći deo svakodnevnice - sve dok i sami ne postanu žrtve.

Nasilje nad ženama u Srbiji predstavlja razlog za veliku zabrinutost. Ovo posebno ako se ima u vidu da mnoge od žena koje su pretrpele partnersko nasilje ne prepoznaju sebe kao žrtvu (Marković & Zirojević, 2021, p. 323). Pet od šest ispitanih žena smatra da je nasilje nad ženama uobičajeno, a više od trećine smatra da je nasilje vrlo učestalo. Više od četvrtine njih lično poznaje neku osobu iz porodice i od prijatelja koja je bila izložena nasilju nad ženama, a sličan procenat zna i neku ženu iz svog susedstva koja je bila žrtva nasilja. Mnoge ispitanke žene su čule za službe za pomoć ugroženim ženama (73% njih je bar čulo za jednu od tri pomenute organizacije); međutim, mali broj žena se obratio tim službama: nakon najtežeg fizičkog i/ili seksualnog nasilja samo 3% žrtava je kontaktiralo žensku sigurnu kuću, a 1% organizaciju za podršku žrtvama. Dve od pet ispitanih žena su navele da su doživele seksualno uznemiravanje u nekom trenutku od svoje 15. godine pa nadalje, a 18% je navelo da je doživelo takvo iskustvo u poslednjih 12 meseci. 22% ispitanih žena izjavilo je da su iskusile fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera nakon svoje 15. godine, a 18% koje su nekad bile u partnerskoj zajednici otkrile su da su doživele jedan ili više oblika takvog nasilja od strane bivšeg partnera. 10% žena koje trenutno imaju partnera je izjavilo da su iskusile fizičko ili

seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera, a 9% ispitanih žena je izjavilo da su imale takva iskustva od strane nepartnera. Proganjanju je bila izložena svaka deseta žena (OEBS, 2019, p. ix). U poslednjih 10 godina 298 žena u Srbiji ubio je partner ili drugi član porodice. Ovo pokazuju godišnji izveštaji Autonomnog ženskog centra, organizacije koja se bavi pravima žena i prevencijom nasilja nad ženama, od 2012. do 2021. godine.

Nasilje u porodici je evidentno problem koji se ponavlja, a neretko dolazi i do žrtava. Istraživanja ukazuju da je u proseku svaka treća ubijena žena prijavljivala nasilnika i obraćala se nadležnim institucijama. To što nije bilo reakcije i adekvatnog sankcionisanja takvog nasilja, moglo bi se staviti na teret neobučanim policijskim službenicima, socijalnim radnicima, tužiocima i sudijama. U pozadini je naravno izostala rana detekcija nasilnika i profilisanje njegove sklonosti/namere da ugrozi nečiji život. Napomenuto je, da je sposobnost nadležnih službenika da izrade psihološki profil nasilnika kroz njegovo verbalno i neverbalno ponašanje, od posebnog značaja u odnosu na bilo koju protivmeru.

Mnogi nasilnici zatvorske kazne ne tumače kao akt društvene osude, u cilju popravljanja i socijalne rehabilitacije, već kao meru odmazde od strane partnera. Nažalost, razmišljanje o osveti često pretvore u delo. Čini se da bi uz ranu detekciju nasilnika, umesto mere zabrane prilaza, stručna psihijatrijska pomoć i obavezna mera lečenja u specijalizovanim ustanovama mogla da proizvede konstruktivnije rezultate.

Zaključak

Posebno ranjiva kategorija našeg društva jesu deca i adolescenti. Nasilje nad njima ima poražavajući efekat i dovodi do širokog spektra zdravstvenih i socijalnih problema. Ipak, čini se da postoji mnogo toga predvidivog u nasilničkom mentalitetu i da ga je moguće prevenirati kroz programe koji se bave uzrocima i faktorima rizika. Dobar profiler će uočiti mnogo znakova upozorenja koji mogu ukazivati na to da je neko pogođen nasiljem. Takođe će primetiti i znake da dete maltretira druge. Prepoznavanje

ranih znakova detekcije/upozorenja prvi su korak u preduzimanju mera protiv nasilnika i identifikovanja korena problema. Ukoliko se ne deluje proaktivno potencijal za ekspanziju postoji i javljaju se neki drugi problemi, kao što su depresija ili zloupotreba supstanci. Nadalje, prilikom dubljeg psihološkog ispitivanja odraslih nasilnika, zapaža se takođe da oni imaju dugu istoriju nasilničkog mentaliteta i trauma koje nose iz detinjstva. Problem ostavljen da se rešava spontano, vremenom postaje hroničan, blisko se ukrštajući sa sociopatskim tendencijama.

Sticanjem veština za ranu detekciju nasilnika, zapravo se daje odgovor na pitanje kako prepoznati nasilnika? Zapažanjem nekih osobina koje poseduju zlostavljači može se promeniti interakcija sa njima. Danas postoji sve više dostupnih istraživanja za otkrivanje i rešavanje problema koji donose ovi dominantni, samofokusirani tipovi, odnosno za prosuđivanje u suočavanju sa ovom agresivnom, antisocijalnom rasom. Nasilničko ponašanje može uključivati širok spektar ponašanja:

- Nepozvani fizički, mentalno ili emocionalno upadaju i zauzimaju vaš prostor;
- Govore dominantnim glasom;
- Uvek se pozicioniraju kao „žrtve“, kako bi lakše pravdali svoje postupke;
- Njihov ton nije u saglasju sa njihovim rečima;
- Kontrolišu ponašanje drugih;
- Privlače i izoluju osobe slabije od sebe;
- Drže druge potčinjene svojoj volji;
- Vešti su manipulatori;
- Imaju dva lica;
- Oduzimaju energiju i vreme;
- Prete i plaše;
- Ispoljavaju eksplozivne ispade besa;
- Pribegavaju fizičkoj agresiji;
- Skloni su upotrebi alkohola i supstanci;

- Nose i/ili upotrebljavaju oružje;
- Pokazuju okrutnost prema životinjama;
- Namerno uništavaju imovinu;
- Mogu pripadati navijačkim grupama i ističu se vandalizmom;
- Menjaju činjenice da bi izgledali dobro...

Nacionalna obrazovna asocijacija u SAD (The National Education Association [NEA]), koju čini više od tri miliona ljudi – prosvetnih radnika, studenata, aktivista, radnika, roditelja, komšija, prijatelja – koji veruju u mogućnost za sve učenike i u moć javnog obrazovanja da transformiše živote i stvori pravednije i inkluzivno društvo, (NEA, n.d.) upravo sugerise na ekspanziju nasilja u školama širom Amerike, gde svaki treći učenik svake nedelje prijavi da je maltretiran. Još 2010. godine, NEA je sprovela prvu državnu anketu koja je uključivala mišljenja nastavnika i stručnjaka za podršku obrazovanju o pitanjima koja se odnose na maltretiranje u državnim školama. Prema istraživanju NEA-e, 98% školskog osoblja veruje da je njihov posao da interveniše kada vide da se nasilje dešava. Međutim, rešavanje ovako složenih i zabrinjavajućih problema zahteva sagledavanje sa više nivoa. Poremećaji u ponašanju nisu samo problem za pojedinca, njegovu porodicu, školu već i za celokupno okruženje.

Stoga, svi oni koji su u blizini pojedinca sa nasilničkim mentalitetom moraju pažljivo da razumeju suštinu problema koji iziskuje stručnu pomoć, odnosno dugotrajan psihoterapijski rad sa adolescentom, ali i njegovom porodicom. Nesaveno postupanje moralo bi nužno da povlači odgovornost. Rana sveobuhvatna procena i tretman od strane kvalifikovanog stručnjaka za mentalno zdravlje može biti ključna za rešavanje porodičnih sukoba, školskih problema i problema u zajednici, prouzrokovanih nasiljem pojedinaca koji imaju poteškoće u kontrolisanju besa i frustracija.

Reference

- Bjelajac, Ž., & Dragojlović, J. (2016). Uloga i značaj vankrivičnih subjekata u savremenoj politici suzbijanja kriminaliteta. *Politička revija*, 47(1), 39-54.
- Bjelajac, Ž., & Filipović A. (2022). Modus of Killer Profiling in Nordic Crime Series [Modus profilisanja ubice u nordijskim kriminalističkim serijama]. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 10(1), 117–125.
<https://doi.org/10.23947/2334-8496-2022-10-1-117-125>
- Bjelajac, Ž., & Filipović, A. (2021). Specific Characteristics of Digital Violence and Digital Crime [Specifičnosti digitalnog nasilja i digitalnog kriminala]. *Pravo - teorija i praksa*, 38(4), 16-32.
<https://doi.org/10.5937/ptp2104016B>
- Bjelajac, Ž., & Filipović, A. (2022). Profile of Contemporary Criminal Investigator in Film and Television Content [Profil savremenog kriminalističkog istražitelja u filmskim i televizijskim sadržajima]. *Kultura polisa*, 19(1), 1–24.
<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2022.19.1r.1bf>
- Bjelajac, Ž. (2015). Mediji, supkultura i kriminalitet u savremenom društvu. *Kultura polisa*, 12(27), 121-134.
- Gordon, S. (2020, January 5). How Teachers Can Spot Bullies in the Classroom – Discover the Subtle Indicators of Bullying [Kako nastavnici mogu uočiti nasilnike u učionici - Otkrijte suptilne pokazatelje maltretiranja]. *Verywell family*. <https://www.verywellfamily.com/top-ways-to-spot-a-bully-460517>
- Horvat K. (2021). Bullying odraslih: Kako postupati s nasilnikom u svijetu odraslih? *Mixer*. <https://mixer.hr/wellbeing/psihologija/bullying-odraslih-kako-postupati-s-nasilnikom-u-svijetu-odraslih/>

- Marković, D. M., & Zirojević, M. T. (2021). Ćutanje između ljubavi i straha – Zašto ųrtve nasilja ĳute. U Z. Kuburić, A. Zotova i Lj. Ćumura (pr.) *Ljubav i strah u interdisciplinarnim istraųivanjima*: zbornik radova sa nauĳnog skupa, Beograd 9–10. maj 2021. (pp. 311–329). CEIR, Porodiĳni razgovori.
- OEBS. (2019). Dobrobit i bezbednost ųena – Anketa o nasilju nad ųenama koju je sproveo OEBS.
https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/419756_1.pdf
- Poon K. (2016). Understanding risk-taking behavior in bullies, victims, and bully victims using cognitive-and emotion-focused approaches [Razumevanje ponaųanja koje preuzima rizik kod nasilnika, ųrtava i ųrtava nasilnika koristeĳi kognitivno i emotivno fokusirane pristupe]. *Front Psychol*, 7(1838).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01838>
- Profiler – ųto je to? Kako postati profiler?* (n.d.).
<https://nsokote.com/karijera/119840-profiler-%c5%a1to-je-to-kako-postati-profiler.html>
- Shetgiri R. (2013). Bullying and victimization among children [Maltretiranje i viktimizacija meĳu decom]. *Adv Pediatr*, 60(1), 33–51.
<https://doi.org/10.1016/j.yapd.2013.04.004>
- The National Education Association [NEA]. (n.d.). *Make Sure That Every Student & Educator Succeeds* [Pobrinite se da svaki uĳenik i nastavnik uspe].
<https://www.nea.org/>
- Weaver, C. J.D. (n.d.). *What Is Profiling?* [ųta je profilisanje?].
<https://www.hg.org/legal-articles/what-is-profiling-49227/07/04/2022>

Abuser Profile: Early Signs for Detection

Željko Đ. Bjelajac

University of Business Academy in Novi Sad
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Summary

Violence is a complex social phenomenon that includes a wide range of manifestations. This phenomenon affects the lives of millions of people around the planet every day and causes damage to their physical and mental health, and its most severe forms often lead to loss of human lives. This paper aimed to point out the importance of profiling bullies in the context of early signs for detection of antisocial behaviour and preventive action in adolescence. It is actually a new way of reacting to make violence visible before it happens and challenge outdated approaches to intervention programs after its manifestation. The following methods were used: quantitative and qualitative content analysis, comparative analysis (reaction to violence) and descriptive and analytical statistics. The content is designed to better understand the impact of chronic exposure to violence, especially of children and women, in the social environment with the overarching goal of identifying flexible risk factors and protective factors that can be planned in prevention and intervention strategies, in pursuit of effective community response.

Keywords: violence, profiling, bully characteristics, bully detection